

Шевченко О. М.

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ФРАЗЕОЛОГІЇ КИТАЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Сучасний світ активно співпрацює в таких сферах життя, як культура, освіта, економіка та ін. Сфера бізнесу має неабиякий вплив на міжнародні відносини, крім того, цей вплив активно зростає. Внаслідок цього виникає велика потреба в міжнародному спілкуванні. Комунікація у сфері бізнесу, з одного боку, зміцнює міжнаціональні зв'язки, а з іншого – стає на заваді порозумінню співпрацюючих етносів.

Однією з причин непорозумінь під час комунікації є брак фонових знань про культурні традиції, національний характер, а також про особливості самої мови партнера, зокрема й поверхове знайомство з фразеологічними одиницями іншої мови. Адже переважна більшість фразеологічних одиниць найяскравіше виражають та відображають національні особливості культури носіїв мови і виступають найбільшою проблемою в процесі спілкування й відповідно – причиною непорозумінь.

Фразеологія як лінгвістична дисципліна, має свої кордони і об'єм, предмет вивчення, задачі і класифікацію термінів (фразеологізмів), що є загальноприйнятими. Проте, термінологічні класифікації, а також однакові поняття не тільки не збігаються в українській і китайській лінгвістичних традиціях, а іноді навіть є абсолютно різними.

Об'єктом вивчення фразеології є фразеологічні звороти (фразеологічні одиниці, фразеологізми), тобто особливі лінгвістичні зрощення, що виступають лексичними неподільними одиницями, сталими за своєю структурою і складом, що відтворюються в мові у готовому вигляді.

Фразеологічні звороти необхідно відрізнити від вільних словосполучень, котрі ми, по мірі необхідності, створюємо в мовленні, з'єднуючи слова між собою, при цьому кожне слово в такому вільному словосполученні зберігає самостійне значення (читати книгу, лягати спати, дивитися фільм і т. д.). Фразеологічний зворот – це стійке зв'язне поєднання слів, в якому окремі слова

втрачають свої індивідуальні лексичні значення і утворюють нове смислове ціле (накивати п'ятами, сушити весла, заглядати у чарку і т. д.).

Потрібно зазначити, що в сучасній лінгвістиці немає єдиного розуміння суті фразеологічної одиниці і, як результат – відсутнє єдине визначення цього поняття.

Термін “фразеологічна одиниця” був введений в наукову практику Виноградовим В. В. в якості загального сталого словосполучення, що відтворюється в мовленні в готовому виді.

Нагадаємо, що саме називається фразеологізмом в українській мові: фразеологізм [грец. *phrasis* – мовний зворот і *logos* – слово, учення] – це лексико-граматична єдність двох і більше окремо оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією, автоматично. Інші назви: фразеологічна одиниця, фразема, фразеологічний зворот [7, 429 с.].

Великий внесок в наукове тлумачення цього терміну і подальше вивчення головних проблем фразеології вніс Шанський Н. М. З метою виділення фразеологізмів в певному контексті як таких, розглянемо, які характеристики повинні мати мовні одиниці, щоб називати їх фразеологічними. Войцехович І. В. виділяє наступні особливості [4, 11 с.]:

1. Фразеологічний зворот в структурному плані виступає роздільнооформленим зрощенням, не дорівнює слову (однооформленому зрощенню) і являє собою словосполучення чи речення.

2. Головною особливістю фразеологічного звороту є відтвореність. Фразеологізми не створюються в процесі комунікації, на відміну від вільних словосполучень, які будуються безпосередньо в мовленні. Фразеологізми відтворюються в мовленні як готові цілісні одиниці, тобто такими, якими вони закріпилися в мовній практиці.

3. Фразеологічний зворот відрізняється від вільних сполучень слів своєю стійкістю, тобто постійністю складу і фіксованим порядком послідовності компонентів.

4. Фразеологізми виступають важливими мовними одиницями, семантично неподільні, мають цілісне значення, незалежно від окремих значень їхніх компонентів.

5. Для більшості фразеологізмів характерна єдність структури, тобто недопустимість будь-яких вставок між компонентами. В тих фразеологізмах, котрі допускають такі вставки, ступінь проникливості структури не є абсолютною, при цьому семантика вставок не бере участь у створенні фразеологічного значення.

6. Більша частина фразеологізмів характерна образністю, яка часто виникає на основі перенесення значення вільного словосполучення.

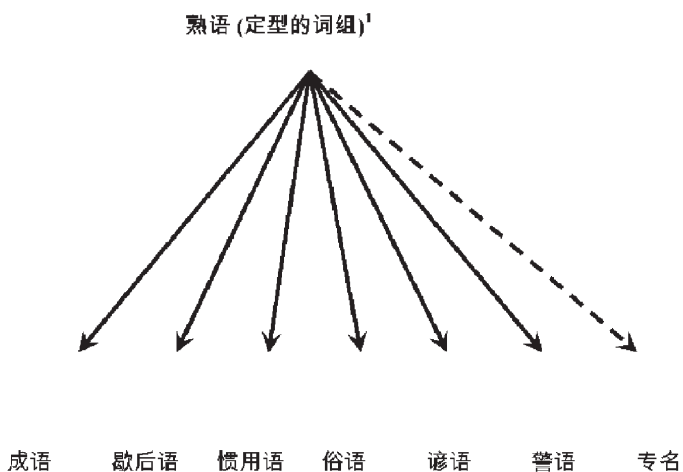
7. Фразеологізми характерні яскравою експресивністю, що багується на їх зображально-виражальних можливостях. Визнання того факту, що фразеологізми мають усі вищенаведені диференційовані ознаки, дозволяє визначити кордони і об'єм фразеології.

Ужченко В. Д. у своїй праці “Українська фразеологія” зазначає, що термін “фразеологізм” вживається в чотирьох значеннях: 1) розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови; 2) сукупність фразеологізмів у мові; 3) своєрідні засоби вираження думки; 4) сукупність пишномовних неширих висловів, позбавлених внутрішнього змісту. Дослідниця ставить в центр своєї праці лише два перші визначення [8, 78 с.]. Як бачимо, український термін “фразеологізм” і китайській термін “熟语” збігаються у першому і другому визначеннях.

За Білоноженко В. М. та іншими упорядниками академічного видання “Словник фразеологізмів української мови”, до фразеологізмів належать: 1) сталі словосполучення, в яких немає метафоричного чи метонімічного переосмислення (наживати ворогів); 2) прислів'я (дарованому коневі зубів не лічать); 3) приказки (коса – дівоча краса); 4) усталені порівняння (червоний як рак); 5) крилаті вирази (усе тече – все змінюється); 6) перифрастичні звороти, які замінюють слова в описовій формі (виявляти піклування – піклуватися); 7) складені терміни (електрична дуга); 8) нефразеологізовані тавтологічні сполучення (ридма ридати); 9) словосполучення, в яких один із компонентів реалізує свою семантику лише в поєднанні з іншими компонентами (вовчий апетит); 10) складені прийменники й сполучники (у зв'язку з; через те, що); 11) деякі дієслівно-іменні словосполучення, близькі до перифразів (вводити в оману) [2, 9 с.].

Баран Я. А. в своїй праці “Фразеологія в системі мови” говорить про те, що кожний різновид стійких сполучень має свої осо-

Схема № 1

¹ Переклад тут і далі наш.

Схема № 2

² Не всі дослідники включають до фразеологізмів поняття «власні назви».

бливості і функціональну значимість, на підставі яких ці одиниці розрізняються і утворюють відповідні групи, наприклад: терміни (ефект Ганна – фізичний термін, безстроковий вклад – комерційний термін); найменування посад (президент України), установ (державний департамент, міністерство закордонних справ США) і т.п.; власні назви (Андріївський узвіз, Стрийський парк); етикетні формули (добрий вечір, хай щастить) тощо. Вчений наголошує на тому, що в певній мірі сталі вирази, наведені вище, і фразеологічні сполуки не зовсім одне й те саме, проте, щодо цього, досі не існує єдиної загальноприйнятої думки, тому вибір лежить за дослідником [1, 56 с.].

Незважаючи на таку розбіжність думок, в українській мові родовим терміном виступає саме поняття фразеологізм, що об'єднує в собі фразеологічні зрощення (ідіоми), фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення [6, 245 с.]. Деякі дослідники включають до цього переліку також приказки, прислів'я, афоризми [Схема 2]. Це дає підстави Кочергану М. П. стверджувати, що в українському мовознавстві існує поняття “фразеологія” у вузькому і широкому значенні. Якщо дотримуватись широкого розуміння, то до вищенаведених одиниць відносять також крилаті фрази і фразеологічні вирази, які, в свою чергу, поділяються на прислів'я, приказки, афоризми відомих політиків, письменників, діячів культури [Схема 2].

Таким чином, ми з'ясували, що фразеологізм – це загальний термін для сталих виразів, який в широкому значенні охоплює і поняття паремії. Сталі вирази, що формують фразеологію у вузькому значенні, бувають різних типів. Тут ми погоджуємося з думкою Баранової З. І. про поділ їх на групи за функціональною значимістю, а також про належність даних груп до фразеологічного фонду. Зважаючи, що семантична класифікація, була запропонована різними вченими, надалі ми будемо використовувати класифікацію Виноградова В. В., відповідно, поділ на три класи: зрощення, єдності, сполучення.

Перш ніж звернутися до класифікації китайських фразеологізмів, маємо зазначити, що ще пів століття тому, як зазначає Баранова З. І., фразеологія взагалі не була виділена в китайському мовознавстві як окрема самостійна галузь мовознавства, не існувало навіть терміну для назви цієї наукової дисципліни [3, 15 с.].

Лише починаючи з 50–60 років ХХ ст. в роботах китайських вчених почав з'являтися термін “ченюй” (成语), котрий, в залежності від авторської позиції, міг набувати різні тлумачення. Такі як:

1. Для позначення усіх чотирискладових “готових” виразів, під якими мались на увазі і ті, що співвідносяться з реченнями (прислів'я, афоризми і т. д.), тобто для позначення фразеології “в широкому значенні” (такої думки дотримувався Хе Айжень (何霽人));

2. Для позначення фразеології “у вузькому значенні”, об'єктом якої виступають лише ідіоми (позиція Чжан Шилу (张世禄)). В той же час певна група китайських лінгвістів (Юнь Шен (云生) і Тан Сунбо (唐松波)) пропонує закріпити за фразеологією в широкому значенні термін – «шуюй» (熟语). Щодо цього терміну, то, розклавши на компоненти, “шу” можна трактувати як “готовий”, “знайомий”, а “юй” – “вирази”.

Саме ж поняття “фразеологія” не є традиційним поняттям для китайського мовознавства й існує в його рамках більше як пів віку. Ветров П. П. припускає, що поняття “фразеологізм” було запозичено з російської чи англійської (“phraseology”) мов саме тоді, коли китайські мовознавці в багатьох питаннях почали активно апелювати до європейської мовознавчої традиції. Китайський термін “熟语” взагалі має три значення:

1. “Фразеологія як розділ китайського мовознавства, – розділ, орієнтований вивчати сталі звороти в мовленні”;

2. Як узагальнюючий термін – “склад/фонд фразеологічних одиниць даної мови”;

3. “Фразеологічна одиниця [в найширшому значенні]”.

До терміну “熟语” під його третім значенням розуміють як усі фразеологічні словосполучення, так і фразеологічні речення, які складають фольклорний рівень мови (тобто паремії¹, для яких часто в якості еквівалентного терміну деякі китайські дослідники вживають ще один узагальнюючий термін – 俗语 *suayu* (суюй), де “су” позначає “популярний, загальноприйнятий”, а “юй” – “вирази”).

¹ Народний вираз, представлений реченням, а також короткими ланцюжками речень, які передають елементарну сценку або найпростіший діалог. Сюди зараховують прислів'я, приказки, примовки, загадки, прикмети, повір'я, віщі сни та ін. Одночасно, це – мовне і фольклорне явище. (Мала філолог. енциклоп.)

Войцехович І. В. в своїй роботі “Практична фразеологія сучасної китайської мови” посилається на Виноградова В. В. і Шанського Н. М. в тому, що фразеологічний зворот як відтворена готова мовна одиниця, що структурно виходить за межі слова і характерна цілісним значенням, припускає включення в систему фразеології (в широкому значенні) велику групу сталих утворень, від ідіом до прислів'їв і крилатих виразів. При цьому структурно-граматичне і семантичне різноманіття фразеологічних зворотів, які базуються на вищеперелічених особливостях, свідчать про наявність в межах одного класу мовних одиниць великої кількості різних типів фразеологізмів. На противагу, представимо точку зору російського синолога Ветрова П. П., який в своїй праці “Фразеология современного китайского языка: синтаксис и стилистика” відстоює думку, що до фразеології, як лінгвістичної дисципліни, потрібно відносити ті фразеологічні одиниці (словосполучення чи прості повні/неповні речення), які мають повну або часткову експресивну ідіоматичність. Тобто, це фразеологічні одиниці, цілісне значення яких абсолютно не впливає із значення його складників; або це ті, цілісне значення яких мотивовано, внаслідок злиття значень її складових компонентів; або ж це такі, в складі яких наявний хоча б один фразеологічний зв'язний, переосмислений образний компонент. Як результат, науковець пропонує такі сталі відтворені одиниці, як мовленнєві формули, кліше і т. ін., взагалі винести за рамки фразеології, як вузькоспеціальної лінгвістичної одиниці, пояснюючи це тим, що у їх складі відсутня зображувально-мотивовані компоненти. В такому баченні об'єкту фразеології точка зору Ветрова П. П. співпадає із розумінням фразеологічної одиниці в працях Жукова В. П., Копиленко М. М., Попової З. Д., Мокиєнко В. М., Огольцева В. М. та ін.

Щодо досліджень китайських вчених, то після того, як вони взялися за вивчення фразеологічного фонду китайської мови, перед ними постала велике завдання систематизації усього масиву фразеологічних одиниць. Проте ця проблема і досі є невирішеною, адже немає єдиного принципу поділу на класи, а також існує неоднозначність розуміння об'єму фразеологічного фонду. В цій роботі ми наводимо найпоширенішу схему, що існує на сьогодні. Вона була сформована китайським вченим Сунь Вейчжаном

(孙维张) і представлена в його роботі “Фразеологія китайської мови”.

У китайському мовознавстві існує проблема класифікації термінів. Через суб’єктивне розуміння термінів західних вчених-китаїстів та китайців, зокрема й терміну “固定的短语” (сталий вираз), майже кожен автор подає свою власну класифікацію фразеологічних одиниць, через що виникає плутанина, яка не сприяє вирішенню проблеми збігів у термінологічних системах різних мов.

У сучасному китайському мовознавстві поняття фразеологізму, еквівалентне нашому, відсутнє. Загальному поняттю (родовому терміну), з української мови в китайській, відповідає “сталий короткий вираз” (固定的短语, або 定型的词组), що включає такі видові терміни: фразеологізми (熟语), ідіоми (成语), образні вирази (惯用语), двоскладові алегоричні вирази (歇后语), приказки (俗语), прислів’я (谚语) [11, 490 с.].

Такої ж класифікації дотримується китайська вчена Ван Пін, але вона ще додає до вищенаведеного переліку власні назви (专名) [10, 148 с.]. Ще один китайський вчений на ім’я Цуй Сіл’ян у своїй праці про фразеологічний аспект в китайській мовній культурі зазначає, що фразеологізм (熟语) виступає загальним поняттям для сталих виразів, які в свою чергу поділяються на ідіоми (成语), образні вирази (惯用语), приказки (俗语), прислів’я (谚语), алегоричні вирази, що складаються з двох частин (歇后语), а також афоризми (警句) [9, 10 с.]. Наведемо приклади для вищезазначених понять: фразеологізми (熟语) – 乱七八糟 (хаос, безлад, шкереберть), 不尴不尬 (бути в скрутному становищі, мати перед собою дилему), 八九不离十 (дуже близько, майже точно), 胡说八道 (нести нісенітницю, нонсенс), 无精打采 (через силу, без наснаги), 慢条斯理 (дуже повільно, ледь-ледь); ідіоми (成语) – 如鱼得水 (як риба в воді), 老马识途 (старий кінь борозни не зіпсує), 三人成虎 (дослівно “троє перетворюються на тигра” – якщо повторювати брехню багато разів, то в неї повірять); образні вирази (惯用语) – 唱高调 (робити красномовні заяви), 炒鱿鱼 (дослівно “смажити креветки”, має значення звільняти когось); алегоричні вирази (歇后语) – 泥菩萨过港—自身难保 (дослівно: “глиняний Ботхисатва переходить ріку” – неспроможний думати про самого себе, адже, якщо глиняну фігуру покласти у воду, то вона розки-

сає і статуя псується), 外甥点灯龙 — 照旧 (照舅) (дослівно: “племінник запалює лампу, освітлюючи дядька” – як і раніше, за старими традиціями); приказки (俗语) – 天下无难事, 只怕有心人 (нічого немає неможливого для того, хто прагне досягти власної мети), 死马当活马医 (дослівно: “лікувати вже неживу коняку” – боротися до самого кінця, не здаватися до останнього); прислів'я (谚语) – 三百六十行, 行行出状元 (дослівно: “триста шістдесят робітників, один з них має найбільшу силу за усіх” – у кожній професії, діяльності є свої лідери і свої авторитети). З кінця 1950-х років була помітна тенденція до диференціації фразеологічних мовних одиниць китайської мови, а саме до розмежування терміну “ченюй” від інших видів фразеологізмів. Войцехович І. В. у своїй роботі, присвяченій фразеології китайської мови, посилається на класифікацію китайського вченого Ма Гофаня (马国凡), вважаючи її класичною і ту, на яку потрібно орієнтуватися. Ма Гофань виділяє п'ять основних розрядів фразеологічних одиниць: 1) ченюй (成语) – ідіома; 2) яньюй (谚语) – прислів'я; 3) сехоуей (歇后语) – недововка; 4) гуаньюньюй (惯用语) – фразеологічна сполука; 5) суюй (俗语) – приказка. Слід зауважити, що в ранніх працях Ма Гофаня термін 谚语 позначав прислів'я і приказки, а термін 俗语 “народні вислови” використовувався для позначення великої групи фразеологізмів, включаючи прислів'я і приказки, недововірки і гуаньюньюй, тобто фразеологізми, які мали не літературне, а народне, просторічне походження.

Думка ще одного китайського вченого представлена в праці Войцехович І. В. Ван Дечунь (王德春) виділяє п'ять розрядів фразеологізмів, включаючи в них афоризми і крилаті вирази (格言和警句), а приказки (俗语) і гуаньюньюй (惯用语) об'єднує в один розряд.

Звернімося тепер до класифікації фразеологізмів китайської мови, яку подає радянський вчений-синолог Горелов В. І. У своїй роботі “Лексикология китайского языка” він співвідносить родовий термін російської мови “фразеологізм” з китайським видовим терміном 熟语, – визнаючи його як відтворювану мовну одиницю, яка характеризується сталим вживанням і компонентним складом. За структурно-семантичними ознаками фразеологізми поділяються на фразеологізми-словосполучення та фразеологічні речення. Отже, до 熟语 входять недововки (歇后

Таблиця № 1

固定的短语	Сталі вирази
熟语	Фразеологізми
成语	Ідіоми
惯用语	Образні вирази
歇后语	Недомовки (китайська реалія)
俗语	Прислів'я
谚语	Приказки
警句	Афоризми
专名	Власні назви

Таблиця № 2

广义熟语 (шуюй/фразеологія у широкому значенні)		狭义熟语 (шуюй/фразеологія у вузькому значенні)	
成语	ченьюй	成语	ченьюй
惯用语	гуаньюньюй	惯用语	гуаньюньюй
歇后语	сехоуюй	歇后语	сехоуюй
谚语	яньюй (прислів'я)		
格言	геянь (афоризми)		

语), ідіоми (成语), приказки та прислів'я (谚语), крилаті вирази (警句). Сюди ж автор також додає окрему групу словосполучень особливого типу, для яких характерні власні семантичні особливості (四字格). Також автор зазначає той факт, що китайські фразеологізми характеризуються своєю генетичною, структурною, семантичною й функціональною різноманітністю, тому класифікація китайських фразеологізмів є складною справою [5, 187 с.]. Проблема класифікації полягає в тому, що в одиницях китайської фразеології досить часто й дуже дивно переплітаються різні ознаки та особливості структурного і семантичного характеру.

Отже, виходить, що класифікація китайських фразеологізмів, подана китайськими вченими не збігається з класифікацією Горелова В. І., цей вчений “сталий короткий вираз” (固定的短语) ототожнює з ідіомою (成语). Щодо терміну “成语”, то Войцехович І. В. зазначає, що протягом довгого періоду він домінував в китайській фразеологічній традиції і вважався родовим терміном. Проте в працях багатьох китайських лінгвістів і зарубіжних синологів цей термін характеризувався багатозначно. Під ним розглядався не тільки сам “ченной” як розряд фразеологізму, а й усі сталі вирази, ідіоматичні словосполучення, прислів'я, приказки, афоризми, а іноді навіть і двоскладові слова, що втратили свою внутрішню форму і цікаві з точки зору їхньої етимології (наприклад, 茅盾 “протириччя”, 推敲 “розмірковувати”).

Тому ми вважаємо, що співвідносити термінологію в галузі фразеології є актуальним завданням, і, узагальнюючи точки зору вчених-синологів (Горелов В. І., Ван Пін, Цуй Сі Л'ян) щодо класифікації термінології фразеологізмів китайської мови, ми пропонуємо наступні відповідники термінам [Таблиця №1], таким чином розв'язуючи проблему співвідношення термінології української та китайської мов; подаємо власну класифікацію фразеології китайської та української мови. Класифікація представлена у схемах, а українські відповідники китайським видовим термінам – у таблиці.

Зазначимо, що галузь фразеології недостатньо вивчена на сьогоднішній день, тому в майбутньому планується подальше дослідження в цьому напрямку – зокрема вивчення та систематизація фразеологізмів офіційно-ділового стилю сучасного китайського мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Баран Я. А.* Фразеологія у системі мови; Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.15 Ін-т укр. мови НАН України. Київ, 1988.
2. *Білоноженко В. М., Винник В. О.* **Фразеологічний словник української мови.** Книга 2. Київ, 1993.
3. *Ветров П. П.* **Фразеология современного китайского языка: Синтаксис и стилистика.** Москва, 2007.

4. **Войцехович И. В. Практическая фразеология современного китайского языка.** Учебник / И. В. Войцехович. Москва, 2007.
5. **Горелов В. И. Лексикология китайского языка.** Москва, 1984.
6. **Кочерган М. П. Вступ до мовознавства:** Підручник. Друге видання. Київ, 2006.
7. **Скопненко О. І., Т. В. Цимбалюк Мала філологічна енциклопедія.** Київ, 2007.
8. 王莘著 / 汉语修辞与文化。 — 杭州: 浙江大学出版社, 2007.
9. 王吴刊, 茗郑著 / 现代汉语词典 — 北京语言学院出版社, 2007.
10. 崔希亮 / 汉语熟语与中国人文世界。 — 北京: 北京语言文化大学出版社, 1997.